

חקירת הקובץ הערות בדין גרים באבלות

איתא בגמרא ביבמות (כב.): אמר רב נחמן, גרים הואיל ואתו לידן נימא בהו מילתא. אחין מן האם - לא יעידו [- לכתחילה, דקורבת אם בגרים קורבה היא, דהא ודאי אמו היא. רש"י], ואם העידו עדותן עדות [- דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי]. אחין מן האב - מעידין לכתחילה [- דרחמנא אפקריה לזרע מצרי, דכתיב 'זרמת סוסים זרמתם', הילכך קורבת אב אינה קורבה]. אמימר אמר, אפילו אחין מן האם נמי מעידין לכתחילה.

ומבררת הגמרא, מאי שנא דין עדות מדין עריות, שכן בגמרא ביבמות (צח.). מבואר שגר שנשא אחותו מן האם יוציא, ואף שאינו קרובה - שהרי כקטן שנולד דמי, מכל מקום גזרו משום ערוה בישראל. ומדוע לגבי עדות לא חששו כן, והתירו לקבל עדותם לכתחילה. ומיישבת הגמרא: ערוה לכל מסורה, עדות לבית דין מסורה וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ופירש רש"י: ערוה לכל מסורה, הכל נושאים נשים, הילכך אי שרית לקיומה, אתי נמי למישרי ערוה בישראל, דכולי עלמא לא ידעי דטעמא דגר משום דכקטן שנולד דמי. עדות לבית מסורה, ואי נמי מכשרת עדות אחים גרים, לא אתיא לאכשורי אחין ישראל - דבית דין ידעי דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

בקובץ הערות (סימן כב אות ה) חקר מה דינם של גרים לגבי הלכות אבלות. האם חייבים באבלות על קרוביהם, או שכיון שכקטן שנולד דמי אם כן אינו קרוב של המת ואינו מתאבל עליו.

דעת הפוסקים שגרים אין מתאבלים וראיית הגרא"ו מהרמב"ן שמתאבלים

ובאמת נתפרש דינם של גרים לענין אבלות בפוסקים, וכפי שציין הגרא"ו בדבריו. וכך כותב השולחן ערוך (יו"ד סימן שעד ס"ה): הגר שנתגייר הוא ובניו, או עבד שנשתחרר הוא ואמו - אין מתאבלין זה עם לזה. ובטעם הדין ציין הגרא"ו לדברי הגמרא ביבמות (צז: לחד מ"ד) שהוא מטעם שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וכ"כ הטור.

וכבר כתב כן הרמב"ם (אבל פ"ב ה"ג): וכן מי שנתגייר הוא ובניו, או נשתחרר הוא ואמו, אין מתאבלין זה על זה. וכתב הכסף משנה (שם) שהוא מטעם שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

והנה בגמרא בברכות (טז): איתא: תנו רבנן, עבדים ושפחות, אין עומדין עליהם בשורה, ואין אומרים עליהם ברכת אבליים ונתחומי אבליים. והרמב"ן בתורת האדם (שער האבל ענין ההתחלה אות נא) כתב: ואני תמה על מה שאמרו אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבליים, וכי אבלות יש כאן שיברכו ברוך מנחם אבליים. ואפילו היו לו בנים והלא אין להם חייב ואין בהם שאר כלל שיתאבלו קרובים עליהם. והשיב בשני אופנים: א' אפשר ששנו אף ברכת אבליים מפני שהוצרכו לשנות בתנחומין והספד. דהיינו שאכן אין כל צד שישבו עליהם באבלות כיון שאין להם שאר, אלא שהגמרא הזכירה זאת אגב דין תנחומים והספד. ב' שמא נאמר שאע"פ שאין להם שאר לענין יוחסין, מתאבלין הן לענין קרובים. דהיינו, שיש לחלק בין דין יוחסין לדין אבלות, ואף שלענין יוחסין אין להם קורבה, מכל מקום לענין אבלות חשובים קרובים.

וביאר רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד שכוונת הרמב"ן, שאבילות - בצערא תליא מילתא, וכיון שהם קרובים בטבע, אע"ג שעל פי דין אין להם קרובה, מכל מקום נוהג בהם דין אבלות. ולפי זה רצה רבי אלחנן לפשוט את ספקו שהוא הדין לענין גרים, אף שמבואר בגמרא שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואין לו קרובה, אבל סוף סוף הרי הוא קרוב בטבע - ואם כן יתחייב ליישב באבילות על 'קרוביו לשעבר'. ואמנם הגרא"ו מניח דין זה בצ"ע שהרי הוא נסתר מדעת כל הפוסקים וכמו שנתבאר.

ביאור הגרי"ג אדלשטיין שגרים דין ישראל להם ואין לפוטרים דאבילות תליא בצערא

והנה על פניו דברי הגרא"ו צריכים ביאור, שהרי הרמב"ן לא פירש כן אלא בביאור ההו"א בגמרא, שתמה מה הוצרכה הגמרא לומר שאין אומרים עליהם ברכת אבליים והלא אין להם שאר, ועל כך ביאר שהו"א שכיון שאבילות בצערא תליא, ממילא אף שאין להם חייב מכל מקום יתחייבו באבילות. אך למסקנא הרי כלל אין דין אבלות בעבד, ומה הוקשה לקובץ הערות שגרים יתחייבו באבילות.

וביאר מן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א (ממגד גרש ירחים כתובות ד.) שהגמרא במסקנתה בברכות אינה חוזרת בה מהנחה זו שאבילות בצערא תליא, רק קמ"ל שאין מתאבלים על עבדים כיון שאין להם דין ישראל גמור, וממילא בגרים שמצד עצמם יש להם דין ישראל גמור ויש להם להתחייב באבילות, וכל הטעם לפוטרים הוא משום שאינם 'קרובים' - על כך הקשה הקובה"ע שיש לחייבם באבילות כיון ש'אבילות בצערא תליא מילתא'.

עוד כתבו אחרוני זמנינו שבודאי אין גדר דברי הרמב"ן שכל שמצטער חייב באבלות, שהרי לא מצאנו כדבר הזה שאדם המצטער על חברו שיהיה חייב באבלות. אלא ודאי שהתורה קבעה דין אבלות בשבעה קרובים, רק גדר הדין הוא ששבעה קרובים מצטערים בפטירת קרובם, וצער זה תלוי במציאות קורבתם ולא בדין הקורבה.

חיוב גר

באבילות

יום שלישי כו אדר ב

יבמות דף כב

ואמנם לפי פסק כלהפוסקים שגר שנתגייר בקטן שנולד ואין מתאבל על קרוביו, מוכח שאחר שקבעה תורה דין אבילות בשבעה קרובים, אם כן המחייב הוא 'שם קרוב', ואף שיש לו צער בפטירתו של זה מצד הטבע, מכל מקום אין בו דין אבילות התלוי בקורבה הדינית ולא בקורבה המציאותית.

דעת המרדכי בשם ר"י שאגר מתאבל על אמו ותליית הרמ"א בדין אבילות יום ראשון

הבית יוסף (סימן שעד) כתב בשם המרדכי (מו"ק סימן תתקצ) על גר שנתגייר הוא ואמו ומתה אמו, שהורה ר"י להתאבל עליה. ובטעם הדבר כתב המרדכי שאף שגר אינו יורש את אביו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים כיון שאין לו חייס, כמבואר בגמרא בקידושין (יז:), הני מילי קורבת האב, אבל קורבת האם יש לו חייס, ואף שגר שנתגייר בקטן שנולד דמי - אתי לאיחלופי בישראל וכמבואר בסוגיותנו. ואף שבגמרא מבואר שלא גזרו על שניות, היינו משום שאיסורם אינו אלא מדרבנן, אבל אבילות יום אחד שהיא מדאורייתא חייב אף גר משום דאתי לאיחלופי בישראל. וכיון שיום אחד מתאבל, הוא הדין לכל שאר האבלות, לפי שלא מצינו יום אחד בלא שאר אבלות.

ובדרישה (סק"ג) כתב לדקדק לפי זה לשון הרמב"ם והטור, "גר שנתגייר הוא ובניו או נשתחרר הוא ואמו", שבגר דיבר בבן על אביו ובעבד דיבר בבן על אמו. ולפי דברי המרדכי מבואר היטב, כי גר אינו מתאבל רק על אביו, ואילו על אמו חייב להתאבל. ובעבד נקט אמו לרבותא, שעבד אין לו חייס כלל ואפילו על אמו אינו מתאבל ולא יבואו להחליפו בישראל.

אמנם הרדב"ז (אבל פ"ב ה"ג) כתב על דברי הרמב"ם שם, שאפילו לפי שיטת רבינו שאבילות יום ראשון מן התורה, מכל מקום אין חייבין להתאבל, שאין כאן קורבה. ויש מי שהורה לגר להתאבל על אמו, ואין כן דעת רבינו, עכ"ל. ולכאורה דקדק כך ממה שלא סייג הרמב"ם דבריו ולא חילק שגר מתאבל על אמו, אמנם לדקדוק הדרישה הרי דקדק הרמב"ם שפיר ושינה לשונו שגר שנתגייר הוא ובניו דוקא ולא היא ובניה, שכן גר מתאבל על אמו.

והרמ"א בדרכי משה (סק"ב) כתב לפי מה שתלה המרדכי את טעם חיוב האבלות במה שאבילות יום ראשון דאורייתא, שלדעת הרא"ש שהביא הטור (סוס"י שצח וסוס"י שצט) שאף אבילות יום ראשון דרבנן - אם כן גר אינו מתאבל אף על אמו. והשו"ע (ס"ה) העתיק לפי דבריו את דברי הטור כלשונם, בגר שנתגייר הוא ובניו או עבד שנשתחרר הוא ואמו, והרמ"א הוסיף: והוא הדין גר שנתגייר עם אמו, אין מתאבל עליה. וביאר הש"ך (סק"ד) שאף שהמרדכי כתב שגר מתאבל על אמו, היינו רק למ"ד אבילות יום ראשון דאורייתא, אך לדידן דקיימא לן דהוא מדרבנן אינו מתאבל, וכמו שכתב הדרכי משה.

תמיהת הב"ח על הרמ"א שנטה מדעת ר"י ומשמעות לשון הרמב"ם

אמנם הב"ח דקדק אף הוא כדקדוק הדרישה הנזכר מדברי הרמב"ם, שממה שכתב גר שנתגייר הוא ובניו אין מתאבלין זה על זה, משמע דוקא גר ובניו אבל גיורת ובניה מתאבלין זה על זה, דכיון דאית ליה חייס אתא לאיחלופי בישראל, משא"כ גר ובניו לא אתא לאיחלופי כיון דהכל יודעין שאין אבות לגוי. וביאר שדעת הרמב"ם כדעת המרדכי. ותמה על הרמ"א שעל דברי השו"ע שהעתיק לשון הרמב"ם הוסיף הרמ"א שהוא הדין גר שנתגייר עם אמו אין מתאבל עליה, ופסק דלא כר"י ודלא כדמשמע מדברי הרמב"ם, והניח בצריך עיון.

ונראה שהב"ח לא ראה דברי הרמ"א בדרכי משה שם ביאר את דבריו שכיון שהמרדכי תלה את דבריו בדעת הסובר שאבילות יום ראשון דאורייתא, והרמב"ם אזיל בזה לשיטתו שאבילות יום ראשון דאורייתא [או שהרמ"א למד במשמעות דברי הרמב"ם כפי שלמד הרדב"ז, שמכך שלא חילק הרמב"ם בדין משמע שגר אינו מתאבל על אמו, ממילא הרמ"א שפוסק שאבילות יום ראשון מדרבנן נטה מפסקו גם לענין גר שנתגייר עם אמו.

וכתב הדרישה שלפי דברי הרמ"א צריך לומר שהטור נקט הציור של גר שנתגייר הוא ובניו, ולא גיורת שנתגיירה היא ובניה, משום שבציור זה אינו מתאבל לכולי עלמא, אפילו למאן דסבירא ליה שאבילות יום ראשון דאורייתא. שכן אין לומר שהטור סובר שאבילות יום ראשון דאורייתא וסבירא ליה שגר מתאבל על אמו, שהרי הטור העתיק את דברי הרא"ש שאבילות יום ראשון דרבנן, וכמו שציין הרמ"א בדרכי משה.

מקורו של הרד"ל לחילוק אבילות גר בין אב לאם מהמדרש

ובמדרש (רות רבה ב' יג) על הפסוק (רות א' ח) "ותאמר נעמי לשתי כלותיה לכנה שבנה אשה לבית אמה", מסופר: אבנימוס הגרדי מתה אמו, ועלה רבי מאיר להראות לו פנים, ומצא אותם יושבין אבלים. לאחר זמן מת אביו, ועלה רבי מאיר להראות לו פנים, ומצא אותן עסוקין במלאכתן. אמר לו, כמדומה אני שאמך חביבה עליך יותר מאביך [- שהתאבל על אמו ולא על אביו]. אמר לו, ולא כן כתיב 'אשה לבית אמה' ולא 'לבית אביה'. אמר לו, יפה אמרת שאין אב לך.

ממדרש זה, מעיר הרד"ל, משמע שבן נח אין לו להתאבל על אביו אלא על אמו, וכדעת המרדכי בשם ר"י. אמנם העץ יוסף שם ביאר באופן אחר, שאבנימוס סבור היה להביא ראה מפסוק זה שאכן האם חביבה יותר מהאב, ולכן ייחסה הכתוב לאמה ולא לאביה, ועל כך השיב לו רבי מאיר שאין זה מטעמו אלא משום שאין אב לעכו"ם ולכן ייחסם הכתוב לאמם דוקא. ומכל מקום גם לביאורו יש ללמוד כן עכ"פ מתשובתו של רבי מאיר, שאמר לו 'יפה אמרת', שאכן צדק בהנהגתו ובראייתו מן הפסוק, כי מחמת התייחסות הגר לאמו ולא לאביו, לכן יש לו להתאבל על אמו ולא על אביו.

"ממדרש

זה, מעיר

הרד"ל,

משמע שבן

נח אין לו

להתאבל

על אביו

אלא על

אמו,

וכדעת

המרדכי

בשם ר"י,

ודלא

כפסק

הרמ"א"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל המערכת

אנו זקוקים לתרומותך!